

Οι πηγές στην έρευνα

Πρωτογενείς, δευτερογενείς: αναγνώριση και οργάνωση

Κατερίνα Ριτζούλη, επίκ. καθηγήτρια ΔΠΘ

Οι πηγές στην έρευνα

Ποιες είναι οι πηγές;

Πώς κατηγοριοποιούνται;

Πώς παρήχθησαν στην πορεία του χρόνου;

Με ποιον τρόπο πρέπει να τις διαχειριζόμαστε;

Με ποιον τρόπο μπορούμε να τις αξιολογούμε και να τις αξιοποιούμε;

Η εννοιολόγηση μιας ιστορικής πηγής μεταβάλλεται στην πορεία του χρόνου

Ο ρόλος της τεχνολογίας!

Οι πηγές στην έρευνα

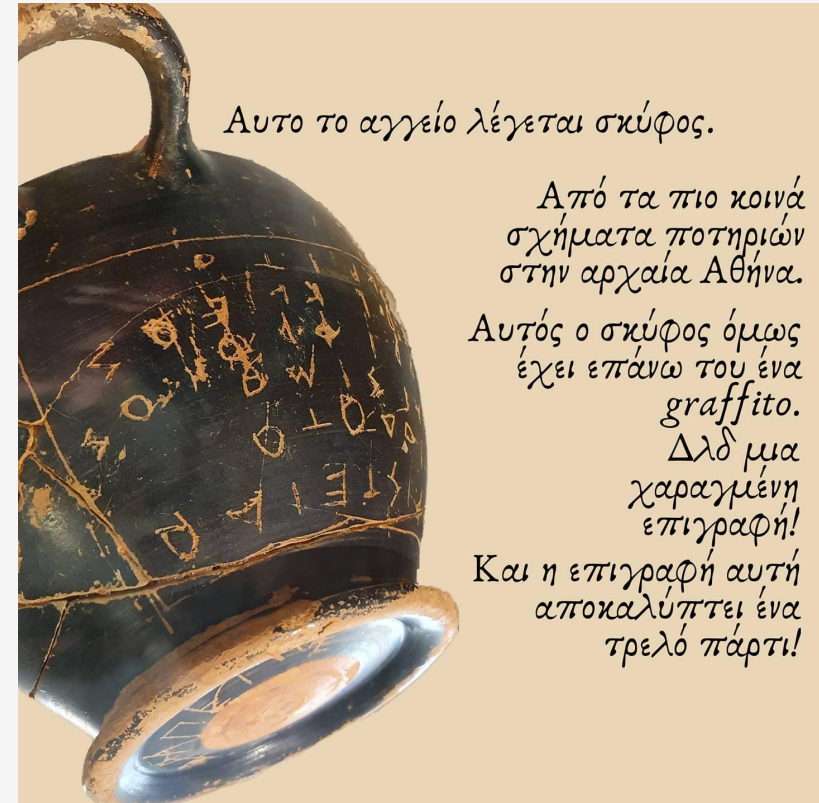
Οι πρώτες κατηγοριοποιήσεις ιστορικά:

- 1 Προφορικές πηγές
- 2 Μνημεία και αρχαιολογικό υλικό

Ο ρόλος των επιγραφών και των επιγραφολόγων! (...και αντίστοιχα παπυρολόγων...)

- 3 Οπτικό και ακουστικό υλικό

Αικατερίνη Χριστοφιλοπούλου (1917-2012) Εγχειρίδιο για την έρευνα και μελέτη του ιστορικού περιβάλλοντος

Archaeostory teller 3-07-2020

Αριστείδου, Διοδότου, Δαισίου, Αρρίφρονος, Περικλέους και Ευκρίτου....

Διαβάστε όλο το άρθρο:

<http://www.mixanitouxronou.gr/vrethike-archeo-krasopotiro-tou-perikli-ke-tis-pareas-tou-stin-kifisia/>

Οι πηγές στην έρευνα

Κάποιο βράδυ λοιπόν,
ο Περικλής και η παρέα του είπαν να το ρίξουν έξω,
και πήγαν σε ένα καπηλειό, έξω από την πόλη,
στα βόρεια προς Κηφισιά!

Ήπιαν.
έγιναν ντίρλα.

Ήθελαν να απαθανατίσουν τη βραδιά.

Archaeostory teller 3-07-2020

Αριστείδου, Διοδότου, Δαισίου, Αρρίφρονος, Περικλέους και Ευκρίτου....

Διαβάστε όλο το άρθρο:

<http://www.mixanitouxronou.gr/vrethike-archeo-krasopotiro-tou-perikli-ke-tis-pareas-tou-stin-kifisia/>

Οι πηγές στην έρευνα

Πήραν μια κούπα και αρχισαν να γράφουν
ποιοί ήταν στο πιώμα εκείνο το βράδυ

Archaeostory teller 3-07-2020

Αριστείδου, Διοδότου, Δαισίου, Αρρίφρονος, Περικλέους και Ευκρίτου....

Διαβάστε όλο το άρθρο:

<http://www.mixanitouxronou.gr/vrethike-archeo-krasopotiro-tou-perikli-ke-tis-pareas-tou-stin-kifisia/>

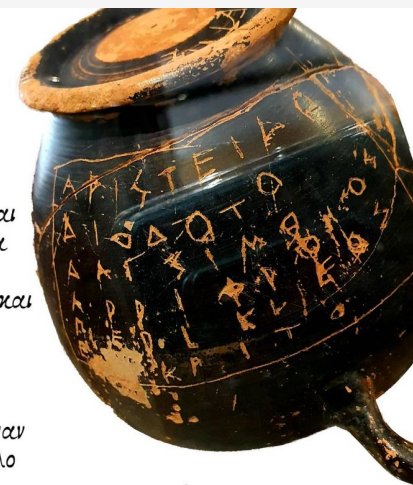

και θα μου
πεις... που
φαινεται η
ντίρλα;

Στο ότι τα
γράμματα είναι
κακογραμμένα
και σε μερικά
σημεία μέχρι και
διορθωμένα!

Σα να
μπέρδεύονταν
και να πηχαιναν
να βαλουν άλλο
γράμμα!

Αυτό που λεμε:
'Ηπια τόσο που ξέχασα
και το όνομά μου!

Οι πηγές στην έρευνα

Το απλό αυτό ποτηράκι
που άγγιξε ο Περικλής
και οι φίλοι του, σώθηκε
από τον ταβερνιάρη και
τον ακολούθησε μέχρι και
τον τάφο του, που τυχαία
ανακαλύφθηκε πριν λίγα
χρόνια στην Κηφισιά!
Ένα αναπάντεχο
τεκμήριο μια πολύ
μικρής και ανθρώπινης
στιγμής μιας
παγκόσμιας
φυσιογνωμίας.

Bottoms up!

Archaeostory teller 3-07-2020

Αριστείδου, Διοδότου, Δαισίου, Αρρίφρονος, Περικλέους και Ευκρίτου....

Διαβάστε όλο το άρθρο:

<http://www.mixanitouxronou.gr/vrethike-archeo-krasopotiro-tou-perikli-ke-tis-pareas-tou-stin-kifisia/>

Όταν
έφυγαν και
το άφησαν, ο
ταβερνιάρης
το πήρε κι
έγραψε και
το δικό του
όνομα στον
πάτο!

Δραπέτης!
(Παρατσούκλι!
σαν να λεμε, ο
Μπάμπης ο
Σουγιάς)

Και μάλλον το κράτησε στο
μαγαζί του, όπως σήμερα
κρεμάνε στις ταβέρνες φωτο
και αυτόγραφα από
διάσημους πελάτες!

Οι πηγές στην έρευνα

Ο επιγραφολόγος ασχολείται με όλων των ειδών τα αρχαία κείμενα που είχαν χαραχθεί σε σκληρή επιφάνεια

(πέτρα μέταλλο ή κεραμικά) και συγκροτεί σειρές επιγραφών (corpus/ corpora) αποκαθιστώντας τους δεσμούς μεταξύ των επιγραφών που εντάσσει στο ίδιο corpus.

(πρωτογενή κείμενα χωρίς μεσάζοντες!)

- ❖ Νόμοι και διατάγματα
- ❖ Συνθήκες ειρήνης
- ❖ Συνθήκες συμμαχίας
- ❖ Βασιλικές επιστολές
- ❖ Θρησκευτικούς κανονισμούς
- ❖ Κ.α.

Μολύβδινο ενεπίγραφο πινάκιο, 4ος-3ος αι. π.Χ. (AM 8931). Ο Δίων ρωτά τον Δία και τη Διώνη εάν η Βοστρύχα, η κόρη του Δόρκωνος, του έκλεψε τα χρήματα που έχασε κατά τα φετινά Άκτια. © ΥΠΠΟΑ – Εφορεία Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων

«Μνήμη του Κόσμου» Unesco

Οι πηγές στην έρευνα

1

Βοηθητικές επιστήμες

2

Τεχνολογία: Δημιουργία Βάσεων δεδομένων

- ❖ Ταξινομημένες αρχειακές συλλογές :
- ❖ Κρατικά έγγραφα (διατάγματα, υπηρεσιακή αλληλογραφία , νόμοι ...)
- ❖ Έγγραφα τοπικών αρχών (κτηματολόγια, τοπογραφικά, ληξιαρχικά βιβλία, επιστολές, αποφάσεις)
- ❖ Ιδιωτικές οικογενειακές συλλογές (διαθήκες, προικοσύμφωνα, χάρτες, διαβατήρια, μαθητικά τετράδια, ημερολόγια, φωτογραφίες, αποκόμματα εφημερίδων)
- ❖ Αρχεία επιχειρήσεων (εμπορική αλληλογραφία, τιμολόγια, αποδείξεις, συμβόλαια, λογιστικά βιβλία ...)

Οι πηγές στην έρευνα

Αρχειονομία! (Αξιολόγηση και οργάνωση υλικού)

1 Ανάγνωση και κατάταξη σε ενότητες με θεματική συνοχή ή χρονολογική σειρά (ή και τα δύο)

2 Δημιουργία φακέλων και υποφακέλων

3 Δημιουργία περιγραφής και αναλυτικού οδηγού κάθε αρχείου.

Συμβουλή: βλ. ιστοσελίδα του ΕΛΙΑ (www.elia.org.gr)

Οι πηγές στην έρευνα

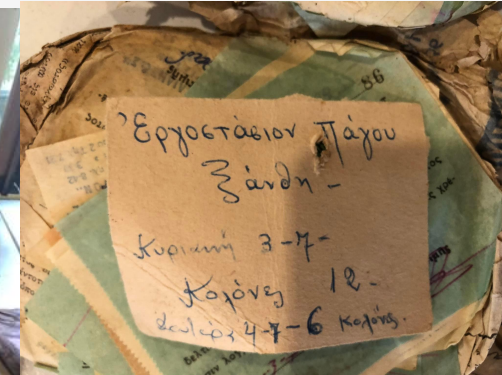
Αρχειονομία! (Αξιολόγηση και οργάνωση υλικού)

1 Ανάγνωση και κατάταξη σε ενότητες με θεματική συνοχή ή χρονολογική σειρά (ή και τα δύο)

2 Δημιουργία φακέλων και υποφακέλων

3 Δημιουργία περιγραφής και αναλυτικού οδηγού κάθε αρχείου.

Συμβουλή: βλ. ιστοσελίδα του ΕΛΙΑ (www.elia.org.gr)

Οι πηγές στην έρευνα

Αρχειονομία! (Αξιολόγηση και οργάνωση υλικού)

Κριτική ανάλυση και αξιολόγηση των γραπτών πηγών	
Εξωτερική κριτική (ή έλεγχος αξιοπιστίας των πηγών)	Εσωτερική κριτική
✓ μπορώ να εξακριβώσω ότι όντως είναι συντάκτης της πηγής αυτός που υπογράφει ή αναφέρεται ως συντάκτης της (μέσω άλλων πηγών ή άλλων δικών του κειμένων κτλ.);	✓ Είδος εγγράφου (νόμος, εγκύκλιος, επιστολή κ.ά.) ✓ Ταυτότητα του συντάκτη της πηγής ✓ Στόχοι του συντάκτη της πηγής (ενημέρωση, αυτοπροβολή, απάντηση κ.ά.) ✓ Ένταξη της πηγής στον χρόνο (πότε και υπό ποιες συνθήκες συντάχθηκε) ✓ Ποιες είναι οι πηγές του συντάκτη (ήταν αυτόπτης μάρτυρας, στηρίζεται σε φήμες, πρόκειται για υπηρεσιακή αναφορά κ.ά.); ✓ Πόσο χρόνο μετά τα γεγονότα συντάχθηκε αυτή η γραπτή πηγή ✓ Άλλα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πηγής (ύφος, γλώσσα ... παρατηρούνται κάποιες αλλαγές στην πηγή κ.ά.) ✓ Είναι ακέραια πηγή ή σώζεται αποσπασματικά; Έχει τροποποιηθεί κ.ά.;

Πίνακας 2.1. Ενδεικτικός οδηγός κριτικής ανάλυσης και αξιολόγησης των γραπτών πηγών. Για τη δημιουργία αυτού του πίνακα χρησιμοποιήθηκαν: Marwick, 1985: 114-116· Bell, 2005· Calgano, Arndt και Hyser, 2008: 57-62.

Ελπίδα Βόγλη: Τί πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του; ΣΕΑΒ 2015

Οι πηγές στην έρευνα

Οι μη γραπτές πηγές

1

Εμπλουτισμός γνώσεων γενικότερα για την κοινωνία που εξετάζει,

Το διεθνές πλαίσιο κ.α.

2

Επομένως μελέτη όλων των ειδών των πηγών

Γραπτών, προφορικών κ.α.

3

...συγκριτική ανάλυση με τη σύγχρονη εποχή;

Οι πηγές στην έρευνα

Άσκηση

Η μελέτη της εξέλιξης της πόλης της Θεσσαλονίκης

Τί είδους πηγές θα χρησιμοποιήσουμε;

Γραπτές:

- ❖ Κρατικά έγγραφα (διατάγματα, υπηρεσιακή αλληλογραφία, νόμοι ...)
- ❖ Έγγραφα τοπικών αρχών (κτηματολόγια, τοπογραφικά, ληξιαρχικά βιβλία, επιστολές, αποφάσεις)
- ❖ Ιδιωτικές οικογενειακές συλλογές (διαθήκες, προικοσύμφωνα, χάρτες, διαβατήρια, μαθητικά τετράδια, ημερολόγια, φωτογραφίες, αποκόμματα εφημερίδων)
- ❖ Αρχεία επιχειρήσεων (εμπορική αλληλογραφία, τιμολόγια, αποδείξεις, συμβόλαια, λογιστικά βιβλία....)
- ❖ Άλλο;

Μη γραπτές: ... κράτος – γεωχώρος – κοινωνία

Οι πηγές στην έρευνα

Η προφορική παράδοση:

Οι προφορικές μαρτυρίες: ποια είναι η σημαντική διαφορά από τις γραπτές πηγές;

1 Οι προφορικές μαρτυρίες «παράγονται» με τη μεσολάβηση των ίδιων των ερευνητών, οι οποίοι προηγουμένως έχουν επιλέξει το αντικείμενο της μελέτης τους και έχουν μελετήσει εξαντλητικά τις υπάρχουσες «δευτερογενείς» αλλά και «πρωτογενείς» πηγές.

2 Δεν παράγονται από τους φορείς της δράσης μιας δεδομένης εποχής. Αντίθετα, «κατατίθενται» αρκετά χρόνια αργότερα με την υποκίνηση του ερευνητή. (νέος κατά το γεγονός – γέρος κατά την αφήγηση)

Το παράδειγμά της Μέλπως Λογοθέτη – Μερλιέ
(Ξάνθη 1890– Αθήνα 1979) «προφορική ιστορία»

Οι πηγές στην έρευνα

Η προφορική ιστορία:

Σύγχρονη ιστορία, μάρτυρες, ερευνητικές ομάδες :

1

- ❖ καταγραφή
- ❖ Φύλαξη
- ❖ Αρχειοθέτηση
- ❖ Αξιοποίηση

2

Είναι μια πρωτογενής πηγή που δημιουργείται κατά τη συνέντευξη που λαμβάνει ο ερευνητής από κάποιον άνθρωπο, ο οποίος υπήρξε μάρτυρας ή συμμετείχε σε ένα γεγονός, ή απλά έχει την εμπειρία ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής

Η προφορική ιστορία πρόκειται για μια ιστορία που κτίζεται γύρω από τους ανθρώπους που αναδεικνύει ήρωες όχι μόνο από τις ηγετικές τάξεις, αλλά και από τους κύκλους των πολλών και απλών ανθρώπων, η οποία συνδέει άμεσα το παρελθόν με τις σύγχρονες κοινωνίες και πολλαπλασιάζει τις δυνατότητες «επικοινωνίας» μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και διαφορετικών γενεών. (Paul Thomson)

Η χρήση προφορικών μαρτυριών γίνεται από αρχαιστάτους χρόνους. Θουκυδίδης, Ηρόδοτος κτλ

Οι πηγές στην έρευνα

Η προφορική ιστορία:

Σύγχρονη ιστορία, μάρτυρες, ερευνητικές ομάδες :

1

- ❖ καταγραφή
- ❖ Φύλαξη
- ❖ Αρχαιοθήκη
- ❖ Αξιοποίηση

2

Είναι μια πρωτογενής πηγή που δημιουργείται κατά τη συνέντευξη που λαμβάνει ο ερευνητής από κάποιον άνθρωπο, ο οποίος υπήρξε μάρτυρας ή συμμετείχε σε ένα γεγονός, ή απλά έχει την εμπειρία ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής

ΕΡΩΤΗΣΗ:

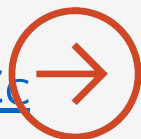
Είναι όλες οι πληροφορίες μιας συνέντευξης έγκυρες; Τί πρέπει να προσέξουμε;

Οι πηγές στην έρευνα

Οπτικό – ακουστικό υλικό

<https://www.youtube.com/watch?v=0mkFOXxcrCc>

Κινηματογράφος, μαγνητοφωνήσεις, «επίκαιρα»,

Οι πηγές στην έρευνα

Οι οπτικο – ακουστικές πηγές

Το προσέχει ο ερευνητής:

1

- ❖ Για ποιον λόγο ένας σκηνοθέτης ή παραγωγός επέλεξε το θέμα
- ❖ Πώς παρουσιάζει το θέμα του;
- ❖ Πώς παρουσιάζεται γενικότερα στη χώρα του;
- ❖ Εμφανίζονται και άλλοι προβληματισμοί στην ταινία;

ΠΡΟΣ ΣΚΕΨΗ

Οι κινηματογραφημένες παρελάσεις του Χίτλερ κατά την πτώση της πορείας του κινήματός.
Θωρηκτό Ποτέμκιν (Αιζενστάιν)

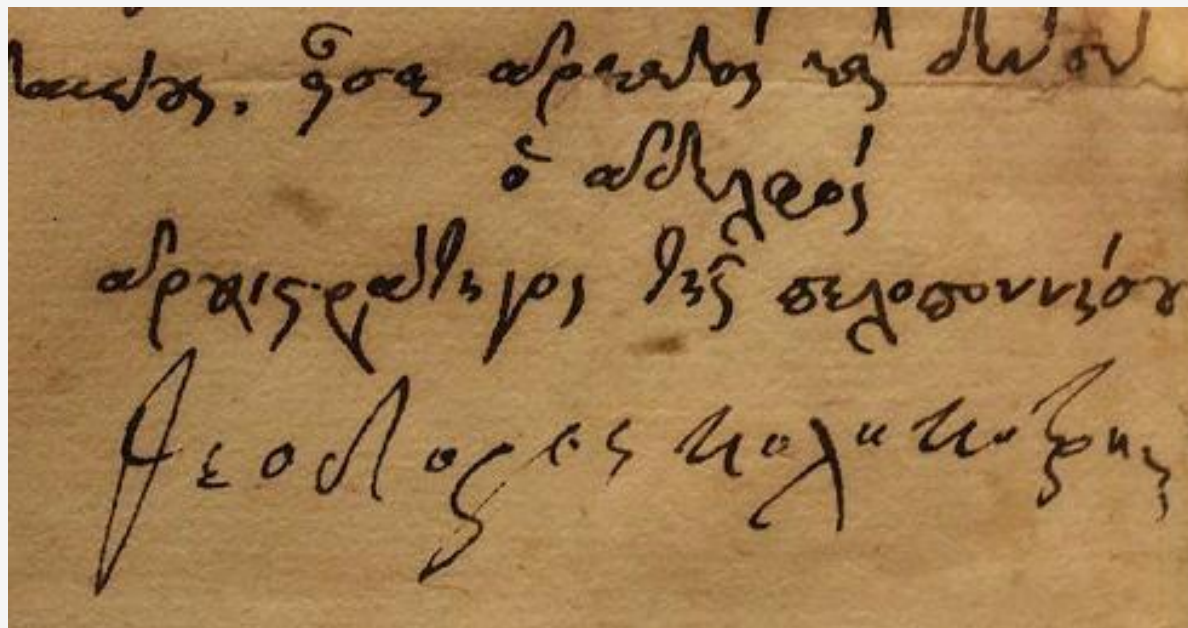
Οι πηγές στην έρευνα

Πρωτογενής και δευτερογενής πηγή: «Η πρώτη ύλη της ιστορίας» - ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

π.χ. έρευνα για την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης

100.000 έγγραφα του Αρχείου των Αγωνιστών της Εθνικής Βιβλιοθήκης, έγγραφα Υπ. Εξωτερικών, Γενικών Αρχείων του Κράτους, τοπικές Συλλογές (πχ Σπετσών), αλληλογραφία μεταξύ οπλαρχηγών, διαθήκες, προικοσύμφωνα, λογαριασμοί, ημερολόγια, προσωπικές σημειώσεις, ιδιωτικά αρχεία, εκθέσεις πρεσβευτών σχετικά με την Ελληνική Επανάσταση κ.α.)

Έφημερίδες, Νόμοι, Συντάγματα, πρακτικά εθνοσυνελεύσεων,

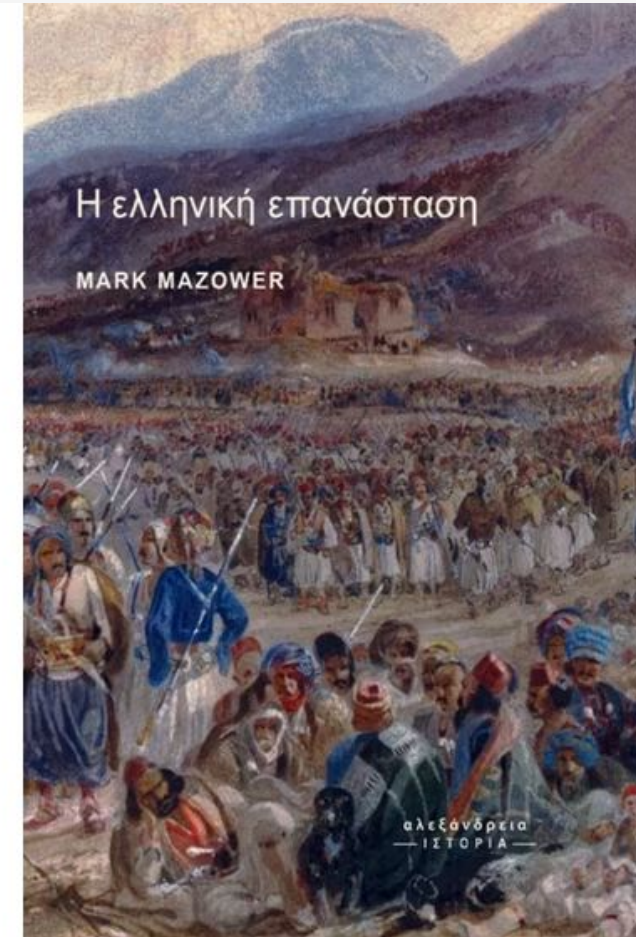

Οι πηγές στην έρευνα

Πρωτογενής και δευτερογενής πηγή ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

Κάθε προσέγγιση και ερμηνεία του ιστορικού παρελθόντος που επιχειρείται από έναν μεταγενέστερο ερευνητή.

Αυτό είναι το τελικό προϊόν του ερευνητή (ιστορικού, κοινωνιολόγου, αρχιτέκτονα, νομικού κτλ)

Οι πηγές στην έρευνα

Πρωτογενείς πηγές (γραπτές) Άμεσες και έμμεσες πηγές

Άμεσες: Εντάσσονται όλα τα ντοκουμέντα που καταγράφηκαν στο παρελθόν, για να υπηρετήσουν συγκεκριμένους πρακτικούς στόχους.

Πρέπει να γίνει κατανοητή η χρηστική αξία που είχαν στο δεδομένο πλαίσιο της εποχής.

Οι πηγές στην έρευνα

Πρωτογενείς πηγές (γραπτές) Άμεσες και έμμεσες πηγές

Έμμεσες: «Αποβλέπουν να δώσουν ειδήσεις» για την εποχή τους.

Τρικούπης, Φιλήμων:

Καταγραφή εντυπώσεων ως αυτόπτες μάρτυρες, αλλά ΕΡΜΗΝΕΥΟΥΝ.

Μεταφέρουν εικόνες στους αναγνώστες (σύγχρονους ή μη)

...Ίσως να κρίνεται μια φιλοδοξία να διαβάζονται και μετά θάνατον

Πρέπει να γίνει κατανοητή η χρηστική αξία που είχαν στο δεδομένο πλαίσιο της εποχής.

Οι πηγές στην έρευνα

12 Μαρτίου 1929... Αποβολή 5 φοιτητών από το Πανεπιστήμιο Αθηνών λόγω των κομμουνιστικών φρονημάτων:

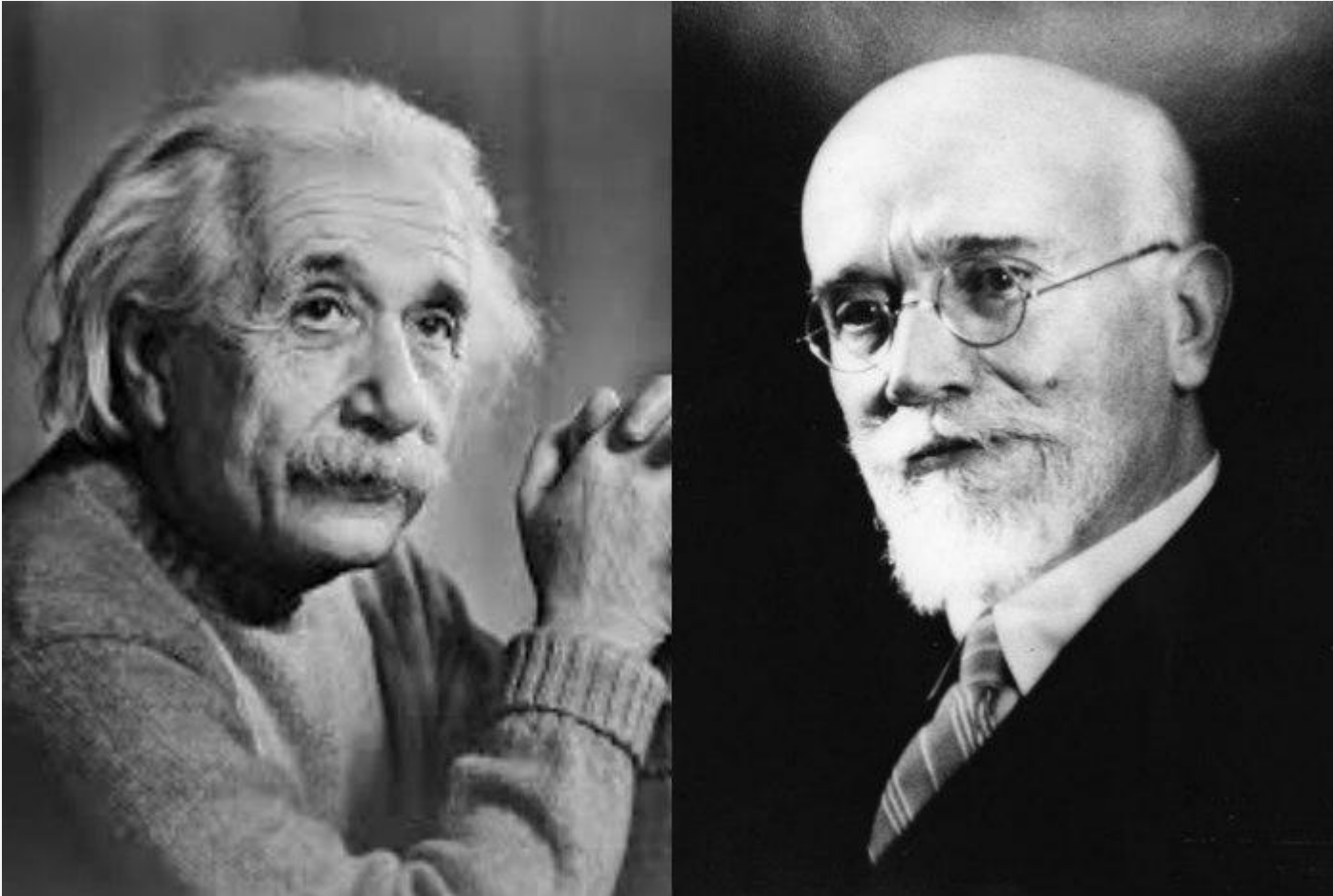
Ριζοσπάστης, 23 Μαρτίου 1929: «Νέος μπάτσος στα μούτρα του διχτάτορα και των ιεροεξεταστών του “Αθήνησι Πανεπιστημίου”. Οι αποβολές των φοιτητών για τα πολιτικά τους φρονήματα, βρήκαν βαθειά απήχηση και κίνησαν την αγανάκτηση της Δύσης....

Είδος πηγής:

Διαβάστε όλο το άρθρο: <http://www.mixanitouxronou.gr/otan-o-ainstain-egine-protoselido-sto-rizospasti-i-epistoli-diamartirias-tou-epistimona-pros-tin-el-venizelo-gia-tin-apovoli-5-fititon-apo-t-o-panepistimio-epidi-itan-kommounistes/>

Οι πηγές στην έρευνα

Στην επιστολή του ανέφερε:
“Διαμαρτυρόμαστε εντόνως ενάντια
στην αποβολή φοιτητών από το
Πανεπιστήμιο. Απαιτούμε την ελευθερία
στην εκδήλωση των σκέψεων ανάμεσα
στους φοιτητές. Καθηγητής Αλμπέρ
Αϊνστάιν”.

*Ο χωρίς σκέψη σεβασμός προς την
εξουσία είναι ο μεγαλύτερος εχθρός
της αλήθειας. Άλμπερτ Αϊνστάιν ...*

Οι πηγές στην έρευνα

<https://www.youtube.com/watch?v=NA7SP2VWR84>